

EMİR SULTAN'IN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

M. Cavid Baysun

Hâl tercümesi — Al-Sayyid Şams al-Dîn Muḥammad b. 'Alî al-Ḥusaynî al-Buḥārî, XVI. asrın sonlarına doğru Buhara'dan Bursa'ya hicret edip Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve Murad II. devirlerinde yaşamış, halk arasında *Emîr Seyyid* ve daha ziyâde *Emîr Sultan* adlarıyla tanınmış bir Türk velîsidir. *Emîr* ve *Seyyid* sıfatları, bizzat kendi ifâdesine dayandığı söylenen menâkıbnâmelerle ve onlardan naklen târih ve terâcim kitaplarına göre nesebinin yedinci batında on ikinci imâm Muḥammed al-Mahdî'ye vardığından ileri gelir. Künyesi, Şams al-Din Muḥammed b. 'Ali b. Muḥammed b. Muḥammad b. 'Ali b. Muḥammed'dir² bu künyenin sonundaki Muḥammed «Muḥammad al-Mahdî» olarak gösterilmekle beraber Mahdî hakkındaki rivâyetler-

¹ Abu'l-Kâsım Muḥammad b. Ḥasan al-'Askarî, İsnâ-âşeriyye fırkasının on ikinci imâmı olan bu zata «ḥucet, sâhib al-zamân, al-ḳâ'im, al-muntazar» gibi namlar verilir. İsnâ-âşariyya'ye göre bu imam 265 veya 275 de Samerra'da annesinin gözü önünde serdaba girmiş ve bir daha oradan çıkmamıştır. Halâ hayatta olup gaybdan rızık gönderilmektedir. Ahir zamanda mezkûr serdabdan zuhur edecektir. Bu hususta fazla malûmat için bak: Sıbt ibn al-Cavzî *Tazkirat havâs al-umma*, İran, 1287, s. 204 v.d; Şablancî, *Nûr al-absâr*, Mısır, 1322, s. 152 v. d.; İbn Ḥallikân, *Vafayât al'a'yan*, Bulak 1299, 1. 571, Karş: Dwight M. Donaldson, *The Shiite Religion*, Bristol, 1933, s. 226 v. dd. (Bu eserin kaynaklarına bakmalıdır).

² Muhtelif menâkıbnâmelerde Emîr Sultan'ın ecdadına dâir verilen malûmatın birbirinden farklı bulunduğu ve bâzı menâkıb kitaplarında Muḥammad al-Mahdî'den evvelki ismin 'Alî şeklinde kaydedildiğini söylemeliyiz. Bundan başka Emîr Sultan'ın ecdadını yedinci imam Mūsâ al-Kâzım'ın İbrahim adlı bir oğluna bağlayan ve bu suretle bütün menâkıb kitaplarından büs-bütün ayrı bir silsile ortaya koyan Emîr Hasan al-Nürî adlı bir müellifi de zikretmek lâzımdır. İleride Emîr Sultan hakkındaki muhtelif şecereler üzerinde durmak ve bu velî'nin ecdadı hususunda görebildiğimiz vesikalara bir arada gözden geçirmek tasavvurundayız. Bu vesile ile Emîr Hasan al-Nürî (bu zat kendisini Emîr Sultanın akrabasından olarak gösterir) den de bahsetmek mümkün olacaktır.

den birine göre bu zâtın bulûğdan evvel gaybeti, ileri sürülen nisbe hususunda tereddüdü mücib olmuş ve muhtelif te'villere yol açmıştır. Burada tafsili uzun sürecek münâkaşalardan sarf-ı nazarla Şemsüddin Muhammed'in mensub olduğu tariykat şeyhlerinden 'Alā al-Davla Simnānī (ölümü: 736) nin Mehdi'ye mütedâir nokta-i nazarını göz önünde tutarsak, buradan Emîr Sultan'ı neseben on ikinci İmam'a nasıl bağlamak yolunu elde ettiklerini anlarız. 'Alā al-Davla Simnānī (Müneccimbaşı, *Tarih*, I. 365), Mehdi'nin ihtifa ettikten sonra derece derece yükselerek kutb olduğunu ve on dokuz sene bu makamda kalarak vefat ettiğini söylüyor ki bu sûretle onun evlât ve ahfad sâhibi olması imkân dâiresine girmektedir. Bu mes'elenin vaz'ı, tarihî bir hakıykatın isbatına değil ancak seyyidliğine pek ziyâde ehemmiyet veren ve Peygamber'den dâimâ cediti olarak bahseden Şemsüddin Muhammed'in on ikinci imam'a olan râbitasının ne şekilde izâh edilmiş olabileceğine hizmet eder. Kendisi, gerek halifeleri ve gerek müridleri tarafından pek yüksek tutulmuş, hattâ bâzan ecdâıyla birlikte, *ismet-i kesbiyye ile eimme-i ma'sûmîn*'den olarak gösterildiği gibi³ neslinin kesildiği ve akrabasından kimse kalmadığı da tasrih edilmiştir. Maamafih *Şakayık zeyli*, İstanbul'da medfun bulunan Seyyid Ahmed ül-Buhârî'nin, Emîr Sultan ile ammi-zâde olduğunu, Mustakim-zâde ise *Meşayih-nâme-i İslâm*'da iki zât arasında karâbet mevcut bulunduğunu söylerler. Fakat bu karâbetin hangi delillere istinat ettirildiği hakkında izâhat verilmiş değildir.

Şemsüddin Muhammed, Buhâra mutasavvıflarının ileri gelenlerinden ve kâse-ger olmak dolayısıyla kendisine Emîr Külâl (bu zâtı Bahâüddin Nakşbend'in pîri Emîr Seyyid Külâl ile karıştırmamalıdır) denilen Seyyid Ali'nin oğlu olup Buhârâ'da doğmuş fakat doğum târihi bize kadar intikal edememiştir. Eğer, 833 (1429)da vuku'bulan vefatında 63 yaşında (hicrî hesapla) olduğu kabul edilirse (Peygamber'in de bu yaşta vefat ettiği unutulmamalıdır) kendisinin 770(1368/1369) da dünyaya gelmiş olması icâb eder.

Kuvvetli tasavvuf cereyanlarının hüküm sürdüğü bir muhitte yettiğini gördüğümüz Şemsüddin Muhammed'in daha pek küçük yaşta iken kerâmet gösterdiği rivâyetlerine bakılırsa onun erkenden bu cereyanlara kapıldığına hükmedilebilir. Çocukluğu hakkında târihî malûmat mevcut olmamakla beraber onun iyi bir tahsîl gördüğü, ilim saha-

³ Menakıbnamecilerden Ni'metullah, bu suretle kaydeder. Emîr Sultan'ın imâmiyye'ye bağlı olduğunu gösteren delillere tesadûf ediyoruz.

sında ilerleyerek kemâle geldiği kaydedilmektedir⁴.

Genç yaşında Buhârâ'nın cezbeli mutasavvıfları arasında yer alan Şemsüddin Muhammed'in hangi tariykata mensup olduğu ve kimden el aldığı da araştırılması lâzım gelen bir mes'eledir. Şakayık zeyl'ne göre bu zâtın tarikat silsilesi, Şams al-Dîn Muḥammad, Sayyid 'Ali (Şemsüddin'in babasıdır), Sayyid Muḥammad Nûr-bahş⁵ H'aca Ishak ḥuttalânî, 'Ali Hamadânî, Muḥammad Mazdakânî, 'Ala al-Davla Simnânî, Nûr al-dîn 'Abd al-Raḥmân İsfarâînî, Aḥmad Zâkir Cûrfânî, 'Ali Lâla, Nacm al-Dîn Kubrâ, şeklindedir.

Bu silsileye göre Şemsüddin'in, Nûr-bahşîyye tariykine mensup olması lâzım gelir ve nitekim terâcim kitaplarında kendisi mezkûr tariykatin sâliki olarak gösterilmiştir. Diğer taraftan silsilenin aslı, Suhre-verdiyyenin bir şu'besi olan kübreviyye-i zehebiyye olduğu ve nûr-bahşîyye'de kübreviyye şu'belerinden biri bulunduğu ma'lûmdur. Kübreviyye meşâyihinden Hoca Ishak Huttalânî, Şâh-Ruh zamanında Sayyid Muḥammad Nûr-bahş (769/795) isminde bir çocuğun mehdîliğini ileri sürerek Timûrîler'e karşı bir Şii-Bâtînî kıyâmı hazırladığı sırada kendi mensuplarından çoğunu ona bi'at ettirmeye muvaffak olmuştu⁶. Şemsüddin Muhammed'in Bursa'ya gelişinin Timur zamanına, Nûr-bahş'ın zuhurunun ise Şâh-Ruh devrine tesadüf ettiğini göz önünde tutarsak Şemsüddin'i Nûr-bahşîyye tariykatine girmiş gösteremeyiz. İhtimal Nûr-bahş'ın zuhurundan evvel yukarıda zikrettiğimiz silsileye (Nûr-bahş müstesna) merbût olmak üzere Seyyid Ali, Hoca Ishak'dan, Şemsüddin de Seyyid Ali'den ahz-ı tariykat etmişken bilâhare Nûr-bahş da bu silsileye dâhil olunca, müellifler, aradaki zaman farkını düşünmeksizin Şemsüddin'i de bu yeni şecereye idhâl etmişlerdir. Bu izâhata göre Şemsüddin Muhammed (yâni Emîr Sultan), Nûr-bahşîyye'ye değil, Kübreviyye'ye mensup olmak icab ederse de burada hatıra gelebilecek diğer bir ihtimâl, Şemsüddin'in Bursa'da tavattunundan sonra Seyyid

⁴ Bâzi menakıbnameler, Emîr Sultan'ın, beş yaşında iken, babasına, bahçesindeki ağaçların meyva vermediği için çok zarara girdiğinden şikâyet eden fakir bir adama dua ederek ağaçlarını semere-dâr ettiğini yazarlar. Mudamî'nin menakıbnamesinde ise, Emîr Sultan'ın her ilmi tahsil ve ilm-i ledünniyyi tekml ettiği kayıtlıdır.

⁵ Muhammed Nûr-bahş ile şeyhi ve şeyhinin şeyhi hakkında bak: Nûr Allâh-ı Şusterî, *Macâlis al-mu'minîn*, Tahran, 1268, altıncı meclis. 'Alâ al-Devle'nin tarikat silsilesi için bu eserden başka, bak: Câmî, *Nafahât al-uns*. Lâmi'inin türkçeye tercümesi, İstanbul, 1289, s. 494-497).

⁶ Bu mes'ele hakkında fazla ma'lûmat almak için Profesör Fuad Köprülü'nün *Anadolu'da İslâmiyet* adlı tetkiyknamesine müracaat etmelidir.

Muhammed Nûr-bahş'a bî'at etmiş olmasıdır. Maveraünnehr ile Rûm diyârı arasında fikrî münâsebetlerin o devirlerde devam etmekte olması böyle bir ihtimâli mümkün kılsa da bu husûsta elimizde şimdilik hiç bir delil yoktur.

Şemsüddin Muhammed'in müridleri ve menâkıbnâmecileri kendisinden işitildiği kaydıyla, telkıyni daimâ oğul babadan almak üzere, onu tariykat cihetinden de ecdâdına bağlamaktadırlar. Kendinin kimden el aldığı mes'elesinde biri, babası Seyyid Ali'den diğeri, Seyyid Ali'nin halifelerinden Seyyid İsâ'dan aldığını ileri süren iki rivâyetin mevcûdiyetini biliyoruz. Bu husûsta kat'î bir hüküm vermek imkânsız olmakla beraber tariykat âdâbına göre, ekseriyâ bir şeyhin, evlâdını kendi tariykatına mensup diğeri bir şeyhe gönderdiği düşünülürse, ikinci rivâyeti tercih mümkün olabilir. Daha sonraları tertip edilen tariykat şeceresinde de ikna' edici neticelere varılmadığı gibi bu husûsta diğeri bir takım ihtimâller de ileri sürülmüştür.

Bütün ef'al ve harekâtının, Peygamberin mânevi işaretleriyle vuku'bulduğu söylenen Şemsüddin Muhammed, genç yaşında Hacc'a gitmiş ve bir müddet (bâzılarına göre birkaç sene, Medine'de⁷ mücaveretten sonra yola çıkmış ve Bağdad'a uğrayarak bu şehirde, nat'düzlük ile geçindiği için kendisine nattâ' denilen Seyyid Muhammed'in evinde misafir kalmış⁸, nihayet onunla Rum diyarına geçip Karaman, Niğde, Hamid-ili, Kütahya ve İnegöl yoluyla Bursa'ya gelerek burada yerleşmiştir. Şemsüddin Muhammed'e bu seyahati esnasında bir nûrun (bu nûr bâzılarına göre bir, bâzılarına göre ise üç kandil şeklinde görünmüştür) rehberlik ettiği ve söndüğü mahallin, kendisine medfenini göstermiş olduğu dâima tekrar edilen bir menkabedir. Bu büyük mutasavvıfın beraberinde Buhârâ'dan gelen başka mutasavvıfların (Seyyid Usûl, Seyyid Nâsır, Seyyid Ni'metullah, Ali Dede, Baba Zâkir) bulunduğu, ve kendisine Anadolu bir zat olan Şeyh Sinan ile Ece Sultan'ın iltihak

⁷ Menakıbnâmelerin ekserisi, Medine'de Emîr Sultan'ın, siyâdetinden şüphe edenler muvacehesinde Ravza-i mutahhare'ye hitab ettiğini ve Peygamber'in, kendisine oğlum meâlinde bir cevap verdiğini yazarlar.

⁸ Bâzı me'hazlar, Seyyid Nattâ'nın kızını Emîr Sultana verdiğini ve kendisinin de vezir İshak Paşanın kızıyla evlendiğini ve Yıldırım Bayezid'in Bursa'da Ebû İshak zaviyesini bu zât için yaptırdığını yazarlar. Seyyid Nattâ', Timur'un Bursa'yı istilâsında esir edilenler arasında idi. Kendisi, meşhur Tezkire sahibi Âşık Çelebi'nin ceddidir. Atâ'i, *Şekayik Zeyli*, 161, 176; Belig, *Güldeste*, 488; Fuad Köprülü, *Âşık Çelebi* mad. *İslâm Ansiklopedisi*.

ettiği ve bunların Emîr Sultan'dan menkabeler nekleylediği söyleniyor.

Şemsüddin Muhammed'in Bursa'da ilk oturduğu yer hakkında muhtelif rivâyetlere tesadüf ettik. Bâzı eserlerde bu yerin Pınar-başı'n-da olduğu söylenmekle beraber, daha ziyade Gök-dere civarında, yanında üç servi bulunan bir mağara (Lâ'l Paşa merkadı) veyahut bir savma'a olduğu kabûl edildiği gibi, bu mahâl, şimdi medfun bulunduğu saha olarak da gösterilmiştir⁹. Baldır-zâde'ye göre Şemsüddin Muhammed, «Gök-dere nâm vâdî başında bir «gaar-ı teng ve tenhaya» yerleşerek herkesten uzakta, zühd ve takva havası içinde yaşadı¹⁰ ve tasavvuf cereyanlarına pek müsait bir şehir olup ötedenberi Şark'tan gelen velîlere karşı muhabbet gösteren Bursa'da büyük bir şöhret kazanarak etrafına bir çok müridler topladı. Sâdâtdan olduğuna kimsenin şüphe etmediği bu cezbeli mutasavvıfı, müridleri ıssız bir yerde bırakmak istemediler; kendisine Hisar içinde Manastır mahallesinde burc üstünde bir ev tahsis ettiler¹¹. Şemsüddin Muhammed, artık Bursa'nın en hürmet gören bir şahsiyeti hâline gelmiş, Emîr Seyyid ve Emîr Sultan adlariyle anılmağa başlamıştı¹².

Emîr Sultan'ın, Bursa'ya Yıldırım Bayezid zamanında geldiği biliniyorsa da geliş târihi henüz katiyetle tesbit edilemiyor. Menâkıbnâme sahiplerinden Hüsâmüddin ile müverrih Âlî¹³, Niğbolu muharebesi

⁹ «...Ol zamanın râvîsi rivâyet eder : ol tarihte olan mezâr-ı şerîfin yeri drahtan-ı kûhî ve mîşehâ-yi nâ-mütenâhî olup mezkûr kanâdil gelüp anda nihâyet-i menâzil idüp nûrânîyyeti gözden mahv oldu. Ve hazret-i Emîr Sultan evliyây-i himmetden bilece irsâl olunan fukarâ ile ol yeri makâm-ı beytûtet idüp anda müsâkin olmuşlar idi...» Senâ'î, *Menâkıb-ı Emîr Sultan*, 33.

¹⁰ Bursa'da Emîr Sultanın gelişi vesilesiyle zuhur eden fevkalâde halleri Müdâmî şu mısralarla anlatır:

Bursa'nın görür kim ehli ey han
Olur bir güşede envâr rahşân
Direk direk oluben urur ol berk
Olur envâr içine cümle halk gark

¹¹ Bursalı Belîg, Emîr Sultan'ın Bursa'da ilk oturduğu haneyi, üçüncü halifesi Lutfullah'ın babası Abdullah Fakıyh'in evi olarak gösterir (*Güldeste*, 81)

¹² Evliya Çelebi, *Seyahatname*, (VI. 121 ve devamı), Arnavutlukdaki İştîp'deki küçük Emîr Sultan ile İstanbul'da Kadırga civarında Koca Mehmed paşa camii avlusunda medfun Koca Emîr Sultan'dan bahseder. Ayvansarayî, *Hadikat al-cevâmi* I, 194) Koca Emîr Sultanın vaiz Emîr efendi olduğunu kaydetmiştir. Profesör Fuad Köprülü, *İlk mutasavvıflar'da İzmir ve Üsküp'de medfun diğer Emîr Sultan'lardan bahsetmiştir.*

¹³ *Küh al-ahbâr*, V, 113.

sırasında (798—1396) Bursa'da bulunduğu muhakkak olan Emîr Sultan'ın tehhülünden bahsederken, Yıldırım Bayezid'in Eflâk seferinde olduğunu söylerler ki bu suretle Emîr'in, 793 (1391)de Bursa'da bulunduğu anlaşılır.

Yalnız halk tabakası arasında değil ulema ve meşayih nezdinde de alâka celbeden Emîr Sultan'ın, Mevlânâ Şemsüddin Fenârî, Mevlânâ Yegân ve Ali Rumi gibi âlimler tarafından «ulûm-ı zâhiriyye»den imtihana çekilmek istendiği ve onun mânevî kudreti karşısında bir müddet ağız açamadıkları ve sonra vuku' bulan münâzarada Emîr Sultan'ın galebe ettiği¹⁴ rivâyetinden sarf-ı nazar, herhalde bu zatlarla yakından münasebette bulunduğunu ve hattâ Mevlânâ Fenârî'den Sadrüddin Konevi'nin *Mittaḥ al-ğayb*'ını tederrüs edip, bizzat istinsâh ettiği bu kitaba Fenârî'nin bir icâzetname yazdığını öğreniyoruz.

Emîr Sultan'ın hayatında târihî bir hâdisе olmakla beraber, birbirinden epey farklı rivâyetlere yol açan, hattâ menkabevî şekiller alan bir mes'ele de, Yıldırım Bayezid'in kızı Hundî Hatun ile izdivacıdır. Menakıb kitaplarının rüyâda vâkı' olmuş mânevî işaretler neticesi şeklinde anladıkları bu izdivac, Hundî Hatun'un, Emîr Sultan'ı görmesi ve onunla evlenmek arzusunda bulunması dolayısıyla vukua gelmiş gibi görünüyor. Ancak bu esnada Yıldırım Bayezid'in Rumeli cihetinde bu-

¹⁴ Emîr Sultan hakkında yazılan menâkıbnamelerin çoğunda mevcut bulunduğunu gördüğümüz imtihan (buna bir nevi münâzara demek daha doğru olur) hikâyesini, menâkıbnâme müelliflerinden Müdami aşağıda kaydettiğimiz şu beyitlerle açıkça ifade etmektedir :

Ne denlü var ise Bursa'da fâzil
Fakıyh-ü âlim-ü nihrîr-ü kâmil
İlmde her biri sâhib-mehâret
Dahi hem mâlik-i mîlk-i kiyâset
Gelub bir yire dirler kim varalum
Emir Sultanı biz cümle göralum
İdalum her birimiz bir suâli
Bilelüm nicedür ilm-ü kemâli
Analum hem ana müşkil mesâ'il
Göralum varmıdur anda fezâ'il
Bü fikr ile varur bunlar o câne
Kerâmet kânı ol kutb-ı cihâne ...
Ki olmaz hiç birisi nutka kaadir
Kelâm içre iken her biri mâhîr ...
Su'âlin bunlarun hep itdi takrir
Kamunun hem cevâbın virdi bir bir

lunduğunu kabûl edenler, Pâdişah'ın gazaba gelerek kızıyle damadını öldürtmek üzere kırk kişilik bir kuvvet (Süleyman Paşa maiyetinde) gönderdiğini ve bunların Emîr Sultan tarafından izhar olunan kerâmetle (bu kerâmet menâkıbnâmelerde farklı şekillerle hikâye edilir) kadid kesildiklerini¹⁵ ve nihayet Mevlânâ Fenârî'nin Bayezid I.'e hâdiseyi anlatan ve Emîr Sultan'ı tanıtan bir mektûp yazdığını bildirirler. Hakıyķi bir vesika olarak kabûl edemeyeceğimiz bu mektûpta Őu satırlar göze çarpıyıcı : «...Bir sayha birle¹⁶ kırk nefer kulunuz bir nefesde dūr Őüp kapularında can verdiler. Kendümüz varup a'yân-ı Őehr ile namazlarını kılup cümlesini defn eyledik...». Bu ifâde ile Mevlânâ Fenârî kerâmet hâdisesine Őahid gösterilmektedir. (Maamafih, zikr ettiğimiz menkabe, Mevlânâ Fenârî'nin, Emîr Sultan ile iyi münâsebette bulunduğuna delâlet etmek îtibârıyla mühim sayılır). Diğerk taraftan Hundî Hâtun'un, babası Yıldırım Bayezid'in gaybûbeti esnasında evlenmesinin pek vârid görülemeyeceğini, nitekim Őakayık tercümesi ile Güldeste gibi terâcim kitablarında Pâdişah'ın, kızını, pek ziyade saydığı Emîr Sultan'a tezvic eylediği kaydı ile iktifa edildiğini söyleyelim.

Emîr Sultan'ın, Bursa'da Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan Ulu Câmî'e âit bâzı menkabeleri vardır. Niğbolu seferinden avdetinde Pâdişah, Emîr Sultan'a, ganîmet malından bir Őey kabûl ettirememiŐ ve rivâyete göre, onun tavsiyesiyle bu câmî'in inŐasına karar vermiŐtir. Câmî' için istimlâk olunacak bir ev hakkında Emîr Sultan tarafından gösterilen mânevî himmeti tafsîl etmesek bile, inŐaat esnasında vuku' bulan pek meşhur bir hâdiseyi zikretmeden geçemeyiz. Yıldırım Bayezid, yapıyı beraberce gözden geçirdiği Emîr Sultan'a, bina hakkında fikrini sorunca, Emîr Sultan cevâben, câmî'in, dört köŐesinde birer meyhaneden başka bir eksiği olmadığını söylemesi ve *قلب المؤمن بيت الله* kelâmını ileri sürmek suretiyle Pâdişah'ın ays ve iŐretle ülfetine telmîh eylemesi üzerine, Yıldırım Bayezid'in içkiye tövbe ettiğeri rivâyet olunur. Maamafih bu muhâverenin Bayezid I. ile Şeyh Hâmîd Akserâî arasında cereyan ettiğini söyleyenler de olmuŐtur (Neşri'den naklen Hoca Sa'düddin Efendi). Câmî'in inŐasından sonra, Pâdişah tarafından ilk imamet ve hitâbeti teberrüken Emîr Sultan'a yaptırılmak istendiğeri fakat Emîr Sultan'ın «gavs-ı a'zam Őimdiki halde Őehrimizdedir» diyerek bu va-

¹⁵ Yıldırım civarındaki kırk kadidler menkabesinin bu hâdiseden tevellüd ettiğeri Emîr Sultan'a dâir menâkıbnâmelerin bâzılarında kayıtlıdır.

¹⁶ Bu sayha Emîr Sultan tarafından atılmıŐtır.

zifeyi Hâmîd Akserâî'ye bıraktığı da rivâyetler cümlesindedir¹⁷.

Yıldırım Bayezid, Timur tarafından gönderilen elçileri öldürtmek istediği zaman, bu hareketin önüne Mevlânâ Fenârî gibi bâzı büyüklerin yardımıyla Emîr Sultan mâni olmuş ve Ankara muharebesini müteâkıyp vuku'a gelen Bursa istilâsında, şehirden uzaklaşanlar arasında iken Mevlânâ Fenârî ve Şemsüddin Muhammed al-Cezerî ile birlikte esir edilerek Emîr Şeyh Nurüddin tarafından, Kütahya'da bulunan Timur'un huzûruna götürülmüşse de Muhammed al-Cezerî'yi kendi nezdinde alıkoyan Timur, diğer iki zâtı serbest bıraktığından bunlar Bursa şehrine avdet etmişlerdir.

Hemen bütün me'hâzlar, Osmanlı pâdişahlarının (Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed, Murad II.), Emîr Sultan'a hürmet gösterdiklerini, sefere giderken onun eliyle kılıç kuşanıp duâsını aldıklarını kaydedeler. Hammer¹⁸ Osmanlı pâdişahlarının *taklid-i seyî* merâsimi âdetine, Emîr Sultan'ın Yıldırım Bayezid'e, Atâ Bey¹⁹ ise Murad II.'ye kılıç kuşatmasıyla başladığını söylerler. Murad II. ile amcası Mustafa Çelebi (Düzmece Mustafa) arasındaki mücâdelede, Mustafa Çelebi büyük bir kuvvetle Bursa'ya yaklaşırken, Pâdişah'ın Emîr Sultan'a mürâcaat edip amcasına karşı çıkmak için mutasavvıfın sözlerinden cesâret bulması ve bu vak'adan sonra dana çok bağlandığı Emîr Sultan'ın yanına vardıkça karşısında diz çöküp oturması gibi rivâyetler, Emîr Sultan'a muâsır pâdişahların gösterdikleri hürmet ve itimadı ispat eden delillerdir. Şöhreti Bursa sınırlarını çoktan aşan Emîr Sultan'a, bu şehire gelen büyük küçük herkesin saygı gösterdiğini hattâ Germiyan oğlu Yakup Bey'in Bursa şehrine gelişinde büyük mutasavvıfın elini öpmeğe koştuğunu biliyoruz.

Osmanlı pâdişahları Emîr Sultan'ın vefâtından sonra da ona hürmet ve itikad beslemekte devam etmişler, içlerinden Bursa'ya seyahat edenler, büyük velinin türbesine ziyârette bulunmağı âdet edinmişlerdi. Bu husûsta Bayezid II. ile Selim I.'in çok ileri giderek sandukaya örtülü «yeşil sofun altına sürünüp» uzun müddet duâ ettikleri menâkıbnâmelerde kayıtlıdır²⁰. Bütün mubâlagalardan sarf-ı nazar, son za-

¹⁷ *Samarat al-fuâd*, 231

¹⁸ Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris, 1835, I, 321.

¹⁹ Atâ bey *Tarih*, 1291, I, 33, 35. Bu müellifin kılıç kuşanma hâdisesini 1444 de vuku'bulan Varna muharebesinden az evvel göstermesi hatadır. Çünkü bu tarihlerde Emîr Sultan hayatta değildi.

²⁰ Osmanlı vekayinameleri de Bursa'ya giden padişahların Emîr Sultan maka-

manlara kadar hükümdarların Emîr Sultan ziyâretine husûsî bir ehemmiyet verdiklerini o makamın tâmir ve termimine ettikleri ihtimamdan da anlamak mümkündür.

Emîr Sultan'ın Murad II. tarafından 1422 de yapılan İstanbul muhâsarasına iştirak ettiği, bu muhâsaranın târihini yazan Bizans müellifi İoannes Kananos'da kayıtlıdır. Bizans tarihçisi, Emîr Seyyid Buhârî'den muharref olarak Μηρσαιρης βελαρ²¹ dediği Emîr Sultan'ın, beraberinde 500 derviş bulunduğu halde büyük bir debdebe ile Murad II.'nin ordugâhına geldiğini, hücum günü olarak tâyin eylediği 24 ağustos pazartesi günü öğleden bir saat sonra dervişlerinin başında, at üstünde, önünde büyük bir kalkan taşıdığı halde sûrlara yaklaşıp kılıcını çekerek üç kere salladıktan sonra hücumu geçtiğini ve bu işaret üzerine bütün Türk ordusunun taarruza kalktığını ve muhârebenin ilk devresinde Türklerin, fakat sonunda Rumların muvaffak olduğunu anlatır. İoannes Kananos'un, Müslüman velisini küçük düşürmek için verdiği garip izâhatı ve tezyifkâr cümleleri bir tarafa bırakalım ve bu muhâsaranın ref'ine, o sırada Bizanslıların teşviki ile isyân eden Mustafa Çelebi (Murad II.'nin küçük kardeşi) üzerine Pâdişahın derhal hareket etmek mecburiyetinde kaldığını hatırlatalım.

Emîr Sultan'ın katiyetle kestirilemiyen vefat tarihi hakkında muhtelif rivâyetler mevcuttur. Bu büyük velînin öldüğü yıl olmak üzere 831, 832, 833 ve hattâ 837 seneleri gösterilmekte ve bunların içinde en kuvvetli ihtimâlin 833 (1429) olduğu zannedilmektedir. Filvaki ebced hesabıyla harflerinin i'tibarî kıymet mecmu'u 833 adedini teşkil eden « انتقال امير » terkibini muhtevi şu:

İntikaal-i Emîr Sultân'a
Oldu târih intikaal-i Emîr

beyti türbe kapısının üstüne hâkkolunmuştu. Fakat tarih beytinin nâzımı eğer denildiği gibi Bursa'lı Ahmed Paşa ise bu tarih, Emîr Sultan'ın vefâtından epey zaman sonra tanzim edilmiş olacağından onu da kat'î gibi kabûl etmeğe imkân göremeyiz. Meğer ki tarih mısraına dâhil olan «intikaal-i Emîr» terkibi, Emîr Sultan'ın vefatını müteakip tarih düşürülmüş olsun. Eski kaynaklar, Emîr Sultan'ın Bursa'da zuhur eden bir ta'ûnda vefât ettiğini kaydetmektedirler. Bu ta'ûnun zuhuru senesinde de ihtilâf mevcut olduğunu söylemek lâzımdır.

minı ziyaret eylediklerini yazmakla menâkıbnâmelerdeki rivayeti te'yid ederler.

²¹ Lebeau, bu ismi büsbütün tahrif ederek «Merseide» şekline sokmuştur.

Emîr Sultan'ın şemâili ve kıyâfeti hakkında ilk halifesi Şeyh Hasan Hâce'nin *Muzîl al-Şukûk* ve üçüncü halifesi Şeyh Lûtfullah'ın *Canâh al-Sâlikîn* adlı eserlerinden naklen Bursa'lı Belîğ, *Güldeste*'de ve Nî'metullah, *Menâkıb-ı Emîr Sultan* adlı eserde epey ma'lûmat vermişlerdir. Bu kaynaklardan onun uzunca boylu, mütenâsip vücûtlü, esmer ve güzel yüzlü, seyrek sakallı bir zât olduğunu ve ekseriya nohûdi câme üzerine yeşil softan dürrâ'e giydiğini, başında on iki terkli tac üstüne yeşil imâme sardığını öğreniyoruz. «Bâsira-i basîreti mükâşefât-ı celîle ile mukahhâl ... garâib-i ragaaib-i Lâhût'a vâkîf bir ârif» olarak gösterilen ve derin bir zühd ve takva içinde ömrünü ibâdet ve irşâda vakfeden bu büyük mutasavvıfın yedi senede kırk erba'ın çıkardığı, zamânının büyük bir kısmını evinde bulunan «tenhâ bir savma'a»da geçirdiği söylenir.

Emîr Sultan, evvelâ Bursa muhitinde, sonra Osmanlı hâkimiyeti altındaki toprakların büyük bir kısmında tesir ve nüfûz kazanırken, kendisiyle birlikte hicret edenlerin ileri gelenleri Bursa'nın muhtelif yerlerinde zâviyeler kurmuşlar ve içlerinden Seyyid Nâsır, Pınarbaşı'nda; Ali Dede, İncirli hamamı civarında; Seyyid Usûl, Kuruçeşme mahallesinde; Seyyid Nî'metullah, Şibli mahallesinde post sermişlerdi. Seyyid Nattâ' için de Ebû İshak zâviyesi tesis edilmişti. Kısa bir zaman zarfında pek çoğaldığı anlaşılan Emîr Sultan halifeleri ise Bursa'dan başlayarak müteaddit şehir ve kasabalara, şeyhlerinin daha sağlığında Balıkesir, Edremit, Mihalıç ve Edincik'e, Karaman sınırlarına, Aydın ve Saruhan sancaklarına kadar yayılmışlardı²².

²² Emîr Sultan müridlerinin muhtelif yerlere dağıldığını menâkıbnamelerdeki şu kayıtlardan istidlâl edebiliriz. Yahyâ, *Menâkıb-ı Emîr Sultan*'da bu hâdiseleri aşağıya nakl ettiğimiz şu satırlarla açıkça belirtmektedir:

«...Balıkesir'de Ilıca-Pazarı dimekle marûf köyde Ali Fakîh dimekle meşhûr vâiz-ı nasîh kimesne idi. Mezkûrun âdeti idi, yılda bir gez ol vilâyetün sule-halarına tenbih kılup Sultan üs-sâdat hazretlerine dest-bûse varup Cemâl-i münevveri müşâhede kılup hayr duâsın alup gerü giderler idi... Edremit civârında Bayramıcı dimekle marûf yerde bir imâm kişi var idi Abdi h'ace dimekle meşhûr azîz idi Sultân el-sâdat hazretlerinin hin-i hayâtine vusûl bulup himmetin almış kimesne idi. Her sene âdeti idi. Bahar eyyâmında ahbâba salâ eyleyub hazret-i mahdumun نورالله مرقدہ âsitâne-i şerîfine ziyârete giderler idi...»

Senâ'i. (s. 78) Şeyh Sinan ağzından şu :

«...Müddet-i medîd(e) hazret-i Emîr Sultan hizmetinde oldum ahir ül-emr... bana Aydın ilinde Alaşehir içinde sâkin olmak için... hilâfet himmet eylediler...» ifadeyi nakl etmektedir.

Emîr Sultan'a mensup şeyh ve dervişler, Rumeli kıt'asına da geçmişler, an'ane ve menkabelerini Gelibolu'dan başlayarak tâ serhad boylarına kadar götürmüşlerdi. Buhârâ'dan Rum ülkesi gibi bir gaza ve cihad diyarına hicretle, Osmanlı ordusunun bâzı harekâtına bizzat iştirak ettiği görülen Emîr Sultan, müridlerini de mücâhedeye sevkemiş, kendisinin, öldükten sonra da asırlarca Osmanlı gazilerine mânevî himmetini esirgemediğine ve en müşkil zamanlarda yardıma koştuğuna inanılmıştır. Emîr Sultan hakkında yazılan menâkıbnâmelerin çoğunda onur sağlığında gösterdiği kerâmetlerden başka, vefâtından sonra, bilhassa, darda kalmış askerlere karşı ettiği himmetler bir hayli yer tutmaktadır. Bütün bunlar, Emîr Sultan'ın halk vicdânında ne derin intibâlar bıraktığını ispata kâfidir.

Türk edebiyatında Emîr Sultan'ı tebcil eden ve ona âit inşaatın tarihlerini gösteren bir çok manzumelere tesâdüf mümkündür. Bu arada Yunus adlı bir şâirin²³ Emîr Sultan'a dâir parçalarıyla menâkıbnâmelerde sık sık tesâdüf edilen muhtelif şekillerdeki şiirleri zikredebiliriz. Bundan başka Emîr Sultan'ın Bursa'lı Ahmed Paşa gibi büyük şâirlere de ilham kaynağı olduğunu biliyoruz²⁴. Emîr Sultan'ın da şiir ile meşgul olduğu söylenmiştir. İçlerinde en ziyade tanınmış, dergâhlarda okunan ve matlaı:

Gerçek âşıklara şalâ denildi

Derdi olan gelsün dermânı buldum

olan bu manzûmenin, kendisine aidiyetini şüphe ile karşılamak lâzımdır.

Emîr Sultan'ın vefâtından sonra dergâhına, müridlerinden Hasan Hoca halife olmuş²⁵ ve «usûl-i Emîr üzre» âyin, 1178 (1765/1766) de vefât eden on üçüncü halife İbrahim Efendiye kadar devam ettirilmiş-

Şevkî, *Menakıb al-Cevahir*'de:

«...Sultân-ı evliyânın bâzı yerlerde nasb olunmuş hulefâsı var idi. Balıkesir'de ve Mihaliç'da ve Edincik'de ve Gelibolu'da ve Aydın ve Saruhan sancağında Karaman'a varınca ol diyârlarda halîfeleri var idi...» demektedir.

Menakıbnâmelerde bu cinsten birçok kayıtlar bulunduğunu hatırlatmak isteriz.

²³ Bu zatın bazı parçaları büyük Yunus'un divanındadır.

²⁴ Bursalı meşhur şâir Ahmet Paşa'nın, Emîr Sultan hakkında yazdığı manzumenin terci' beyti şudur:

Ey âlem-i velâyete sultân olan Emîr

V'ey mülk-i Rûm'a rahmet-ı Rahmân olan Emîr

²⁵ Yahya'nın *Menâkıb-ı Emîr Sultan*'ındaki rivayete göre Emîr Sultan etrafındakilere, öleceğini haber verdikten sonra: «İmdi bilesüz ki zâhirimiz âlimlere virdük kim bir-birin hilâfet idüp avâm-ı nâs ile muhtelit-olup...

tir. Bunu müteakıyp, Selâmi Ali Efendinin meşihati esnasında Celveti usûlüne göre âyine başlandığını, bunun da 1225 (1810) de yirminci halife Nakşbendiyye'den Hacı Ahmed Efendiye kadar sürdükten sonra, bu zâttan itibâren Nakşbendî usûlü üzere âyin yapıldığını görüyoruz. Emîr Sultan dergâhında hilâfet edenler 1332 (1914) senesinde 25 kişiyi bulmuştu.

Emîr Sultan, kendisine irâdet getirenler tarafından sık sık ziyâret edilen bir velî idi. Bursa'dan uzakça yerlerde oturan müridler de senede bir defâ toplanırlar, kafilce halinde yola çıkarak müşidlerinin «cemâl-i münevverini» görmeğe, duâsını almağa gelirlerdi. Emîr Sultan'ın sağlığında yapılan bu ziyâretler, ölümüyle nihâyet bulmadı; bilâkis an'ane halini alarak asırlarca devam etti. Zamanımızdan tahminen yarım asır evveline kadar her sene Orhan-ili, Atranos, Tavşancıl gibi yerlerden bir takım sufi kabilelerinin Bursa'ya geldiği, Emîr Sultan câmi'inde vaazlar edildiği, sufilerin sabaha kadar zikr ve tevhidden sonra diğer tekkeleri ziyâret ettikleri biliniyor. Bursa'lularca yümn ve bereket âmili sayılan bu an'ane, garçi terkedilmişse de, Ramazan ve Kurban Bayramlarının ikinci günleri Eşref-zâde şeyh ve dervişlerinin zikrederek Emîr Sultan makamını ziyarete gitmeleri ve orada «usûl-i eşrefiyye» üzere âyin icra eylemeleri bir müddet daha devam eylemiştir. «Müstecâb üd-da've» bir mahâl olarak tanılan Emîr Sultan makamı, yukarda da işaret ettiğimiz gibi Bursa'ya giden Osmanlı pâdişahlarının dâima ziyâret ettikleri, fukarasına para dağıttıkları, câmi' ve türbenin tâmir ve termîmine ihtimam gösterdikleri bir yerdi. Asırlarca müddet en mühim ziyâret mahallerinden biri telâkki olunan ve «hüccâc Kâ'be'ye teveccüh eder gibi» gidilen Emîr Sultan makamına halk, Kur'an ve Mevlût okutmak, kurban kesmek ve saire gibi adaklar adar ve bu sûretle dileğinin yerine geleceğine inanırdı.

Emîr Sultan semti. Bursa şehrinin şark kısmında, Uludağ eteğinde bulunan oldukça yüksek sahadaki mahalle, Emîr Sultan adı ile iştihar etmiştir. Şehir ve ovaya hâkim vaziyette bir mevki olan ve Bursa'nın tanınmış yerlerinden birini teşkil eden bu semtte, Emîr Sultan'ın türbesinden ve müştetilâtiyle beraber câmi'inden başka, Bursa'nın en mühim mezarlıklarından biri vardır. Bugün tek kubbeli, iki minareli ve nisbeten yeni bir yapı olan câmi'in ilk bânileri hakkın-

ve andan bânîmızı iki nefer dervişlerimize virdük kim Manyas diyârında zubûr bulsalar gerekdür» demiş sonra bunların İsa ve Mustafa Dede'ler olduğu anlaşılmış.

da muhtelif rivâyetlerin mevcut olduğunu görüyoruz. Bu binayı, Emîr Sultan'ın müridlerinden Hoca Kasım'a ve Hundî Sultan'a izâfe ettikleri gibi Sultan Mehmed (ihtimal Fatih) zamanında uç beylerinden Sinan Bey tarafından genişletildiğini söyleyenler de vardır. Behiştî'ye göre, türbe, imaret ve cuma mescidini yaptıran ve «vezâ'if ve mersû-mâtın mâl-i halâl-i harâcdan havâle» eden Murad II.'dir. Câmî, eski şeklinde altı kubbeli iken bilâhire harap olduğundan 1210(1795/1796) da kapatılmış, ancak nakşebendî meşayihinden Emin Efendinin arzemesi üzerine Selim III. tarafından bir kubbeli olarak yeniden inşa ettirilmiş (kitabe 1219 tarihini gösterir) 27 Muharrem 1220 (26 nisan 1805) günü bu câmî'de ilk Cuma namazı kılınmıştır. Câmî'in, bu inşadan sonra, en mühimmi 1271 zelzelesini müteâkiyp olmak üzere bir kaç tamir daha gördüğünü biliyoruz.

Câmî'in karşısındaki türbede yatan Emîr Sultan'ın, sağında zevcesi Hundi Hatun ile iki kızı, solunda oğlu Emîr Ali Çelebi medfundur. Çocukları kendisinden evvel vefat etmiştir²⁶. Gazzî-zâde Abdüllâtîf Efendi, türbenin Emîr Ali Çelebi için Hundî Hatun tarafından yaptırıldığını söyler. Ekseri menâkıb kitaplarında ise, Emîr Sultan'ın, sağlığında oımanlık bir yer olan bu türbe sahasını mezar mahalli olarak bizzat tâyin ve burasını açtırarak *suffa* haline koydurduğu ve dervişlerine ibadetgâh haline getirdiği kayıtlıdır. Pek çok değişikliklere uğradığını ve 937 (1579) de tevsî'i için emir verildiğini bildiğimiz bu türbenin eski halini gören seyyahlar, onu zengin ve müzeyyen olarak tavsif ederler ve içinde murassa' eşyadan başka, büyük hattatlar elinden çıkma kıymetli mushaflar bulunduğunu bildirirler. Zamanın tahribatına uğrayıp mahfuzatını kaybeden türbenin 1261 (1845)de Sultan Abdülmecid'in, emriyle yeniden yaptırıldığı, daha sonra Sultan Abdülaziz zamanında tekrar tamir gördüğü ma'lûmdur. Bu tamirin tarihi olan 1285 (1868/1869) senesini gösteren kitâbe ziyâret penceresi üzerine konulmuştur.

Emîr Sultan'da, Çandarlı Halil Paşa bir misafirhane yaptırmış Cezerî Kasım Paşa da bir hamam ve bir medrese bina ettirmiştir. Uzun müddet faaliyetinde bulunan bu medresenin hâric derecesinde olması

²⁶ Bir rivayete göre Emîr Ali Çelebi, Timur istilâsı sırasında birtakım kimselerin teşvikiyle Emîr Ali (İmrâlı) adasına gitmiş ve etrafına bir hayli kimse toplamıştır. Emîr Sultan hâdiseyi haber alınca dua etmiş ve bunun üzerine Emîr Ali Çelebi'nin vefatı vuku'bulmuştur. Maamafih bu rivâyetin şimdilik tevsikine imkân bulunamadığını da söylemeliyiz.

muhtemeldir. Vaktiyle epey zengin vakıfları bulunduğu anlaşılan Emîr Sultan dergâhının, şeyhlere, dervişlere, mücâvirlere ve fukaraya yemek veren bir imareti de vardı. İstanbul'un Eyüb Sultan'ına tekabül eden Emîr Sultan Mezarlığı'nda bir çok mühim şahsiyetlerin medfun bulunduğunu söylemeliyiz.

Bursa tarihinde büyük bir mevkii bulunan Emîr Sultan'ın hatıralarına bu şehirde ve civarında sık sık rastlanmaktadır. Meselâ, kendi adıyla anılan semtteki Âsa-suyunun, Emîr Sultan'ın keramet gösterip âsasını toprağa sokmak suretiyle çıktığı rivâyet olduğu gibi Kozlu-pınar da, işâret ettiği yer kazılarak meydana çıkarılmış, Kara Mustafa kaplıcasında kurna başında ayağının yaptığı söylenen bir ize kıymet verilmiştir. Uludağ'da vakit vakit dolaşan ve hattâ menâkıbnâmelere nazaran keşiflerle görüştüğü ileri sürülen Emîr Sultan'ın, bu dağın bâzı sahalarına ismini veya hatırasını bırakacağı tabii idi. Nitekim Uludağ'da bir göle Emîr Sultan gölü adı verilmiş, bir yayla (Şeyh Murad yaylası) da kendisinin bir müddet konaklayıp yaşadığı bir mahal olarak kabul edilmiştir.

Bibliyografya. Bu makaleyi yazarken müracaat ettiğimiz başlıca me'hazlar burada gösterilmekle beraber mevzu'un genişliği ile müte-nasip bir bibliyografya vermiş olmak iddiasında değiliz. Osmanlı Devletinin kuruluşu ile alâkalı olan ve üzerinde daha çok durulması lâzım gelen bu mevzu'un tedkiyi için devrin çeşitli kaynakları gözden geçirilmek icab edeceğini hatırlatmak faydalıdır.

I. Menâkıbnâmeler. Emîr Sultan'ın menkabevi hayatı hakkında müteaddit menâkıbnâmeler vardır. Halk muhayyilesinin icâdı olmakla beraber, tarihi hakikatlerle az çok alâkası bulunan ve ancak sıkı bir tenkiytden geçirmek şartıyla kaynak teşkil edebilecek olan bu eserlerden yalnız biri basılmıştır. Emîr Sultan menâkıbnâmelerini yazanlar en ziyade bu zatın mürid ve dervişlerinin ezcümle, Zakir Ali, Hoca Abdünnebi, Ece Sultan (bu zat menâkıbnâmelerin kaydına göre, Hâmid-ili'nde bir bey iken Emîr Sultan'a riadet getirmiş ve onun başlıca müridlerinden olmuştu), Şeyh Sinan, Hacı İsâ Dede gibi şahsiyetlerin nâkîllerinden istifade ettiklerini söylerler ki bunlara daha bir hayli isim ilâve edilebilir. Emîr Sultan için yazılan menâkıbnâmelerden görebildiklerimiz şunlardır: İbrâhîm b. Zeyn al-Dîn, *Vasîlat al-ma'âlib fî cavâhir al-manâkıb*; Emîr Sultan'ın on yedi menkabesini ihtiva etmekte bulunan bu hayli mühim arabca eserin (bu hususta bak: Kâtib Çelebi, *Kaşf al-zunûn* İstanbul 1943, II.

sütun 1841) türkçeye tercümesi vardır. Bu tercüme, Fatih Millet kütüphanesi, Ali Emîrî Efendi yazmaları arasında 106 numaralıdır. Yahyâ *Manâkıb al-cavâhir*, Bayezid, İnkılâp kütüphanesi, M. Cevdet Bey yazmaları K 238, *Şevki, Menâkıb-ı Emîr Sultan*, Üniversite kütüphanesi, türkçe yazma 6412 (bu eserin diğer bir nüshası Fatih Millet kütüphanesinde, Ali Emîrî Efendi yazmaları arasında 1058 numaradadır). Bursa'lı Husâmî, *Zubdat al-manâkıb*, Üniversite kütüphanesi, 2370; Yenişehirli Ni'metullah, *Menâkıb-ı Emîr Sultan, Bayezid Umûmî* kütüphanesi 3832; Senâ'î, *Menâkıb-ı Emîr Sultan* (Keşifnâme), İstanbul 1280. Bunlardan başka, Mudâmî'nin *Divan-ı Mudâmî der vâsf-ı Emîr Sultan* (Üniversite kütüphanesi 5520) adlı manzum menâkıbnâmeyi de zikretmek lâzımdır. Bütün evliya menâkıbnâmeleri misillü bir çok keramet ve mucize hikâyeleri anlatan bu eserlerde ehemmiyetle ortaya konulan manevî âmilller, sık sık göze çarpan anachronisme'ler ve birbirine karıştırılmış hâdiseler (meselâ, bazı menâkıbnâmelerde Emîr Sultan'ın Hündî Hâtun ile evlenmesinin, Çelebi Mehmed zamanında gösterilmesi ve şehzade Mustafa isyanlarının karıştırılması gibi) bir tarafa bırakılır ve menâkıbnâmeler, tarih kaynaklarıyla karşılaştırılırsa Emîr Sultan'ın hayatı hakkında mühim ma'lûmat elde edilir.

II. *Vesikalar*. *Arşiv kılavuzu* (Topkapı sarayı), İstanbul, 1940, s. 139, Emîr Sultan vakfına, ve tevzi olunan paralara dâir vesikaların kayıt numaralarını muhtevîdir. Kâmil Kepecioğlu, *Tarihî vesikalar ve bilgiler, Vakıflar dergisi*, Ankara, 1942, II., 410, Yavuz Sultan Selim'in Bursa'da fukaraya tasaddukuna mütedâir vesika, Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *On altıncı asırda Bursa*, Bursa 1943 (bu eserde bulunan 143 ve 160 sayılı iki vesika türbenin tevsiine ve vakfa dâirdir).

III. *Tarihler*. Mîr H'vand, *Ravzat al-Şafa*, Bombay, 1271, VI, 125; Behiştî, *Târih-i Âl-i Osmân*, British Museum, 7869, Murad II. devri; Âşık Paşa-zâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, İstanbul, 1932, s. 117; *Aynı eser*. Giese neşri, Leipzig, 1929, s. 104, 197, 212; Neşrî, *Târih-i Cihânumâ*, İstanbul Arkeoloji müzesi kütüphanesi, 479; Rüstem Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, İstanbul Üniversite Kütüphanesi, Türkçe yazma. 2438, varak 104/b; Nişancı Mehmed Paşa, *Târih*, İstanbul, 1279, s. 137; Hoca Sa'düddîn Efendi, *Tâc al-Tavârih*, İstanbul, 1279, I. 145, 188 v.dd., 345; Âlî, *Kunh al-Ahbâr*, İstanbul, V, 83, 195 v.dd.; Solak-zâde, *Târih*, İstanbul, 1298, 63, 71, 81, 89; Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzat al-Abrâr*. Bulak, 1248, s. 359, 369 v.d.d.;

Müneccim - başı, *Şahâ'if al-Ahbâr*, İstanbul, 1285, I. 365; III, 309, 313, v.d. 337, 340, 348, İoannes Kananos *De Constantinopoli appugnata* 'dan naklen A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire Byzantin*, Paris, 1932, II., 330; Lebeau, *Histoire du Bas-Empire*, Paris, 1836, XXII, 104 v.d. Kananos'da 1422 İstanbul muhaşarasında Emîr Sultan'ın faaliyetine dair malûmat vardır); P. de la Croix, *Abrégé chronologique de l'Hist. ottomane*, Paris, 1768, I, 176 v. d.; J. von Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris, 1835, I. 321 v.d.; II, 6, 106, 238 v.d., 484 (keza bak. aynı eser, Atâ Bey tercümesi, *Devlet-i Osmâniyye Târihi* İstanbul, 1329, I, 42, 76, 277 v.d., 343; Atâ Bey, *Târih*, İstanbul, 1291, I, 35; Cevdet Paşa, *Kasas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ* İstanbul, XII, 1165 v.d.; Koyunluoğlu A. Memdûh Turgut, *İznik ve Bursa Tarihi*, Bursa, 1935, s. 141, 155, 164 (bu eser de, Bursa'nın plânı vardır).

IV. *Terâcim kitapları*, Baldır-zâde Selîsi Mehmed Efendi, *Ravza-i Evliyâ*, İstanbul Üniversite kütüphanesi, Türkçe yazmalar, 2556, varak, 2/b - 10/a; Taşköpri-zâde Şaḳāyik-ı nu'māniyye, (Mecdî Efendi tercümesi) İstanbul, 1269, s. 76 v.d., 132; Nev'î-zâde Atâ'î Şaḳāyik zeyli, İstanbul, 1268, s. 61 v.d., 161; Bursa'lı Belîg, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, Hudavendigâr, 1302, s. 69-79; Muhtelif menâkıbnâmelerle terâcim kitaplarından (meselâ Mudâmî, *Manâkıb-ı Emîr sultân*, Hasan H'vâce, *Muzîl al-şukûk*, Şeyḫ Lutf-Allah, *Cenaḫ al-sālîkîn*, Sirke-zâde İbrahim, *Ravza-i evliya zeyli*) istifade edilerek yazılan bu eserde Emîr Sultan'dan başka on altı halifesinin hâl tercemeleri vardır. Şârih-i Mesnevî Abdullah efendi, *Samarât al-tuâd fî'l-mabda' v'el-mâ'âd*, İstanbul, 1288, s. 231 (Bu tasavvufi eserde bazı büyük mutasavvıfların hâl tercemeleri mevcuttur). Gazzî-zâde şeyh Abdüllatif Efendi, *Hulaşat al-vafayât*, Üniversite Kütb. Türkçe yazma, 224 (Bursa vefeyatına âid muhtelif eserlerden ve bilhassa, kendi telifi olan *Ravzât al-muflîḫûn* 'dan hülâsa edilmiştir. Bu kitap, Emîr Sultan'ın kısa hâl tercemesinden ziyade, Bursa camileri ve mesireleri dolayısıyla verilen oldukça mühim malûmatı ihtiva eder). Mustakîm-zâde Süleyman Sa'düddin Efendi *Meşâyiḫnâme-i islâm*, hus. kütb.; Mehmed Şemsüddin Efendi, *Yadigâr-ı Şemsî*, Bursa, 1332, s. 3-27; (Bu eserin Emîr Sultan'ın halifelerine âid hâl tercemelerini ve Emîr Sultan an'anesine muteallik izahatı ha-

vî bulunmak itibarıyla de mühim olduğunu zikretmek lâzımdır.

V. *Seyâhatnâmeler*. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1314, II, 16, 46 v.dd. Lâmi'î, *Şehr-engiz-i Bursa*, Hudâvendigâr, 1288, s. 11v.d.; B. Poujoulat, *Voyages dans l'Asie Mineure* Paris, 1840, I. 165 v.d.; Th. Allom R. Walsh, *Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor*, London-Paris, s. 31-32 (Bu sahifeler arasındaki metin harici resim, Emîr sultan mevkiinin zamanımızdan takriben 120 sene kadar önceki vaziyetini gösterir). Dr. Bernard, *Kablucu risâlesi* (türkçeye tercümesi) İstanbul, 1265, s. 79 v.d. Ömer Subhî, *Hudâvendigâr vilâyetinde bir haf-ta seyâhat*, İstanbul, 1308, s. 24 v.d.; M. W., Brousse, *Album historique*, Constantinople (Emîr Sultan semtinin resmini muhtevidir); Mehmed Ziya, *Bursa'dan Konya'ya seyâhat*, İstanbul, s. 37 v.d. Osmân Şevki, *Bursa ve uludağ rehberi*, İstanbul, 1928, sahife 183 v. d.

VI. *Tedkikler*. Köprülü-zâde Mehmed Fuad, *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*, İstanbul, 1918, s. 296; aynı müellif, *Anadolu'da İslâmiyet*, *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası* (sene II. sayı 4-6) taryikatler hakkında pek mühim ma'lûmatı ihtiva eden bu eserin Nûr - bahşiyye hakkında mühim izahat veren kısmı s. 471 ve devamındadır. Aynı müellif, *Türk tarihi dinisi* (Darülfünun taş basması), İstanbul 1341; aynı müellif, *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1931, XV. asır Anadolu Türk şâirleri, sayfa 68; Abdülbâkî Gölpınarlı, *Yunus Emre, hayatı*, İstanbul, 1936, s. 168 ve devamı; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk şâirleri*, III, 1249 ve devamı; aynı müellif, *Türk musikisi antolojisi*, İstanbul 1943, II, s. 12; Mehmet Kaplan, *Emîr Sultan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi lisans tezi (1938-39); Emîr Sultan'ın ekseri menkabelerini hulâsa eden bu eserin bibliyografyasında *Muzîl al-şukûk* (Bursa Ulu-Câmî' kütüp. 168; Bursa'lı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı müellifleri*, İstanbul, 1333, I, 57 de bu eserin bir nüshasını mezkûr kütüphaneye hediye ettiğini söyler)den istifade etmiş ve Emîr Sultan makamını mahallinde tedkıyk eylemiştir.

VII. *Mütenevvi' eserler*. Ayvanserayi Hüseyin Efendi, *Hadikat al-Cavâmi'* İstanbul, 1281, II, 261 vd. *Hudavendigâr vilâyeti sâlnâmesi*, 1324 ve 1325 seneleri (Bursa'nın mufassal birer plânını hâvîdir); Abdülkadir, *Bursa tarihi kılavuzu*, Bursa 1327. (Bu eserde halk ağzından toplanmış bâzı menkabeler vardır) Hâsib Efendi, *Bursa'da câri sular hakkında miyâhiyye*, Bursa, 1314, s. 3, 6 vd. Hüsni (ressam) *Bedâyi'-i*

âsâr-ı Osmaniyye (Ramazan hediyesi), İstanbul, 1335, s. 17. Bu bibliyografyayı tamamlamak için gerek me'haz ve gerek ma'lûmat nokta-i nazarından şu eserlere de bakmak lâzımdır: Mükrimin Halil Yınanç, Bayezid mad., *İslâm Ansiklopedisi*. Besim Darkot, Mükrimin Halil Yınanç, E. Diez, Bursa mad., *İslâm Ansiklopedisi*.

Emîr Sultan hakkında burada zikretmediğimiz Osmanlı tarih ve teracim kitaplarında dahi ma'lûmat mevcut ise de çoğu eski eserlerdeki ma'lûmatı tekrar eden ve kayda değer husûsiyetlere mâlik bulunmayan bu kitapları ayrı ayrı göstermeği lüzumlu görmedik. Emîr Sultan hakkında bu defa bâzı ufak tefek notlar ilâvesi ile neşr ettiğimiz bu makale, aslen *İslâm Ansiklopedisi* için hazırlandığı için bir kısım mes'eleler ya hazf edilmiş veya onlara sâdece işaretle iktifa olunmuştur. Makalemizin, mezkûr ansiklopedide hülâsa olarak çıktığını da hatırlatmalıyız.